

источников выделяются и описываются особенности данного явления, сравниваются официальная трактовка органов власти и реальные мнения простого населения. В статье исследуются характерные методы влияния командно-административной системы на события и сознание населения. Автор обосновывает закономерные последствия денежной реформы и отмены карточной системы как для экономики страны в целом, так и для простого населения отдельно.

Ключевые слова: Юг Украины, пятилетний план, карточная система, денежная реформа, послевоенное время.

Svitlana Kyslynska

SPECIAL CHARACTERISTICS OF THE CURRENCY REFORM AND ABOLISHMENT OF THE RATIONING SYSTEM OF 1947 IN THE SOUTH OF UKRAINE

This article presents the special aspects of the currency reform process and abolishment of the rationing system on the territory of South Ukraine in 1947. The author considers the issue, which was researched, reasonably important because of its biased coverage by Soviet historians and demanding the ensuing study. The main content of the study is comprised of the analysis of this particular process i.e. the reasons of the currency reform and abolishment of the rationing system in the post-war period are named. The peculiarities of this phenomenon are emphasized and described on the ground of a large resource base. The official representation of the government and the actual opinions of the population are compared. The article researches the typical methods of command-and-control system's influence on the events and people's minds. The author proves natural aftermath of the currency system and abolishment of the rationing system for the country's economy in general as well as for the population in particular.

Key words: the South of Ukraine, the five-year-plan, the rationing system, the currency reform, the post-war period.

УДК 94(477.8)

Лариса Капітан

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИРОБНИЦТВА ТА СЕЛЯНСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТ.

У статті охарактеризовано різноманітні види самоорганізації українського сільського населення, системи та способи регулювання аграрних відносин, форми організації виробництва та використання земельних багатств Західної України, що сформувалися упродовж століть.

Ключові слова: громада, схід села, громадські ради, селянські комітети, загальні збори селян.

Сьогодні, коли ми прагнемо осмислити минуле та знайти орієнтири на майбутнє, необхідно всебічно вивчати проблеми української ментальності, які сприяли духовному відродженню нації. Життя українців пов'язане із працею на землі, сільським побутом, традиційними заняттями й ремеслами, народною творчістю.

Настав час об'єктивно відтворити історію українського селянства на різних етапах, вільну від ідеологічних нашарувань та цензури. Насаджуючи "соціалістичні перетворення" на селі радянський тоталітарний режим усіма наявними у його розпорядженні засобами і методами прагнув не допустити політичного самовираження українського селянства. Відсутність селянських організацій ускладнювало знаходження спільної мови, вироблення загальної лінії щодо політики на селі.

Мета статті – охарактеризувати форми організації виробництва та селянського самоврядування у Західній Україні в першій половині ХХ ст., трансформаційні зміни в селянському укладі.

Суспільно-політичні процеси в Україні, проблеми соціально-економічного розвитку сільських територій у західному регіоні стали предметом висвітлення науковцями у низці дисертаційних досліджень і спеціальних монографічних видань. Цій проблематиці присвячені наукові праці Р. Вепріва [1], Н. Коростіль [2], Р. Котовського [3], О. Малярчука [4], І. Рибак [5], В. Нечитайла [6] та багатьох інших дослідників аграрної історії України.

Упродовж віків українське селянство виробило власні системи регулювання аграрних відносин, форми організації виробництва та використання земельних багатств. Існували різноманітні види самоорганізації сільського населення, створені як власним досвідом, так і запозичені в інших народів. Так, І. Кривко та С. Лях виділяють три види селянських організацій: традиційні інститути селянського самоврядування (громада); організації, що виникли в ході революційної, політичної або

економічної боротьби селян самостійно чи за ініціативи представників національних та загальноросійських опозиційних партій (Селянський союз, селянські ради); організації, створені владою (земельні комітети, комітети взаємодопомоги, комітети незаможних селян) [7, с. 252].

Громади мали давні історичні корені й виконували функції адміністративно-поземельного інституту. Дослідники О. Малярчук і Н. Коростіль зауважують, що виробничі відносини і місцеве самоврядування були прерогативою громад. Схід села у Західній Україні з часів Австро-Угорщини і Другої Речі Посполитої залишався найавторитетнішою інстанцією і формував громадські ради. При потребі, із авторитетних осіб створювався громадський суд, який на основі традицій, моралі визначав способи подолання різноманітних конфліктів. Ведення приватного селянського господарства сприяло формуванню індивідуалістичних підходів. Водночас поширеними були супряги, коли для посіву чи збирання урожаю декілька господарів об'єднували свою робочу худобу, реманент, зусилля. У сільському житті багато робіт виконувалося громадою – толокою. Відчуття громадської підтримки єднало під час подолання труднощів у нелегкій долі українського селянина [8, с. 73–79].

Громада на чолі зі священником чи учителем місцевої школи, були авторитетною інстанцією у певній окрузі. Громаду становили усі господарі, які щонеділі збиралися після літургії у церкві з метою обговорення повсякденних суспільних справ. Крім вирішення поточних питань, різноманітних суперечок, обговорювалися такі проблеми, як підтримання у належному стані доріг, гребель, протипожежного стану, а також подій політичного життя. При необхідності, із поважних г'аздів створювався й громадський суд, який, на основі традицій, визначав способи подолання конфліктів. Сільська громада уповноважувала представників розбирати різні спірні питання й вони вирішувалися мирним шляхом.

За часів "панської Польщі" офіційною владою на селі вважалися вибрані громадою війти, а також декілька його помічників. Війт, його заступники, громадський писар і члени ради обиралися безпосередньо селянами. Війт на чолі із радними мали завдання – збирання від мешканців села однорічного державного податку, заготівлю дров для школи й канцелярії, ремонт доріг і мостів, організація охорони села. До сільської ради обиралися також сільські судді. Вони офіційно "полагоджували" між селянами дрібні справи на зразок "сварки на межах", "поділу спадщини", бійки і т. д. Внаслідок адміністративної реформи в Польщі були створені гміни. У селах ліквідовувалися громадські ради і селом керував уже солтис і підсолтис, а функції громадського писаря перейшли до секретаря гміни. Проте, польська влада не зруйнувала довіру між селянами, що при певних обставинах, породжувало можливість організованого опору [9, с. 55].

Споконвіку село жило своїми сезонними турботами відповідно до звичаїв та місцевих особливостей. Повсякденність регламентувалася правилами поведінки щодо різних аспектів політичного, громадського та сімейного життя. Бути осторонь від життя сільської громади було не тільки не вигідним, а й по суті неможливо. Громади впливали на культурне та господарське життя села, а також на окремих недбалих осіб. За часів Другої Речі Посполитої універсальним методом боротьби виступали селянські страйки, віча, а також підпали, "потрави паші" й "порубки лісу". Ще часів Австро-Угорщини сягала традиція, що правлячі кола під тиском знизу йшли на окремі поступки селянським масам: збільшення заробітної плати, скорочення робочого дня найманим працівникам, зменшення шарварків, податків та інших оплат. Аграрне й податкове законодавство, окремі особи й урядовці йшли на дрібні поступки селянству.

Село упродовж століть виробило свої органічні господарські традиції, виходячи із місцевих умов. Вхідження дрібних селянських господарств у внутрішні та світові аграрні ринки за часів Австрії і Польщі, відбувалося вкрай повільно. Вони відзначалися неефективністю і низьким рівнем рентабельності. У гірських районах Карпат провідне місце посідало тваринництво. Територія пригірських і низинних регіонів сприяла комплексному розвитку землеробсько-тваринницького господарства та формування упродовж віків своєрідної традиційної господарської спеціалізації. Тваринництво й землеробство орієнтувалися на задоволення власних потреб селян у зерні, молочних продуктах, м'ясі, вовні, шкірі, тягловій силі. Виробники тільки частково їх продавали, щоб мати змогу сплатити державні податки. Невелика кількість заможних господарств мала характер товарного виробництва [2, с. 13].

Саме торгівельне скотарство стало важливою ланкою прибутків українських селян. Загалом Галичина була важливим постачальником м'яса за часів Австро-Угорської імперії. Така спеціалізація склалася не випадково, оскільки цьому сприяли географічно-ландшафтні умови. Наддністрянська низовина – найбільша у Східній Галичині, територія її покрита травами, що сприяло розвитку тваринницької галузі. Підприємці наймали пасовиська у землевласників на весь сезон випасу. Вважалося економічно вигіднішим здавати свої пасовища в оренду, ніж перетворювати їх на сінокоси. Значним районом товарного скотарства були також Карпати, де тваринництво було провідною галуззю сільського господарства. Цьому сприяли полонини –

високогірні або середньогірні пасовиська. Українське селянство розв'язувало економічні проблеми на основі принципів самозахисту та самоорганізації через кооперування [8, с. 75].

Радянська влада, відкинувши попередні напрацювання, запропонувала "соціалістичну перебудову" на докорінно інших засадах, підпорядкувавши селянина інтересам держави. З перших днів "золотого вересня" 1939 р., створені радянською владою селянські комітети – приступили до складання відповідних списків поміщицьких і церковних земель на місцях. Усю землю, ліси, угіддя націоналізовано. Земельні володіння поміщиків, буржуазії і церкви ліквідовувалися. Вчення марксизму-ленінізму проголошувало, що передача поміщицьких і церковних земель селянам-біднякам є однією із найважливіших умов успішної перебудови життя трудящих мас на шляху до соціалізму. Практика "творення нового суспільства" в СРСР переносилася на західні землі України. "Декоративні" Народні збори Західної України проголошували: "Віднині вся земля Західної України з її надрами, всі ліси та ріки оголошуються всенародним добром, тобто державною власністю" [10, с. 312]. Декларація, прийнята Народними зборами, надавала законодавчу базу під конфіскацію (націоналізацію) і передачу селянам поміщицьких та церковних земель. Селянські комітети виступали механізмом в процесі націоналізації землі і майна, а також у насадженні політики більшовицької партії на селі [11, с. 105].

Восени 1939 р. у західних областях України до 474 тис. селян перейшло понад 1 млн 136 тис. га землі, 84 тис. коней, майже 100 тис. голів великої рогатої худоби, 14 тис. свиней, 27,2 тис. овець, значна кількість посівного і продовольчого матеріалу [10, с. 312–313]. На цих фактах партійно-радянське керівництво будувало свою подальшу агітаційно-пропагандистську роботу. Радянська влада у перші місяці схилила на свій бік найбільшні верстви сільського соціуму.

Цікаві архівні матеріали наводить дослідник Р. Котовський: "Зважаючи на високу релігійність селянства і з метою не допускати "провокаційних дій" в окремих місцях та "не викликати незадоволення трудящого населення" – голова Луцького воєводського тимчасового управління В. Бегма зобов'язував питання про розподіл між селянством церковної землі, вирішувати не на засіданнях сільських комітетів, а на загальних зборах селян. І тільки після того, як загальні збори села своєю постановою вимагали розподілу – приступати до нього" [11, с. 109]. Архівні матеріали Станіславської обласної партійної організації свідчать про те, що: "Наш земельний відділ надав Уповнаркомзагу список господарств, які отримали восени при існуванні сільських комітетів 70 тис. центнерів зерна. Такий факт мав місце, адже тоді роздавали землю і надавали селянам допомогу зерном. Це була просто допомога, а зараз взяли й зарахували її як позику. Ця кількість завірена Раднаркомом і треба буде її повернути... Селяни обурювалися, адже з приходом Червоної армії це вважалося допомогою, а тепер кажуть віддати" [11, с. 109–110].

На не розділених між селянами землях (панських фільварках та німецьких колоніях) створено перші соціалістичні господарства – радгоспи та машинно-тракторні станції. Радянський режим, здійснюючи перерозподіл землі й майна, створив ілюзію втілення споконвічних прагнень безземельного і малоземельного селянства. Влада свідомо закладала конфлікт між селянством, який використовувався для розгортання більшовицької політики на селі і підготовки передумов для подальшої колективізації. Бідняки і середняки отримували землю, худобу, зерно, реманент за рахунок заможних верст на дуже короткий період. Частина селянства не встигла зібрати навіть перший урожай.

Політика націоналізації у Західній Україні в цілому була продуманою і послідовною. У наявності був досвід, апробований на території СРСР і УРСР. Характеристика життя селянства за "Австрії та панської Польщі" і "під зорею радянської влади" констатувала – поворотний пункт у вересні 1939 р. відбувся. Під безпосереднім впливом тоталітарної системи сталінського зразка галицький і волинський селянський менталітет набрав нових якісних рис – зміни відносин власності. Більшовицька партія, удосконаливши тактику діяльності, зуміла взяти під свій безпосередній контроль відразу політичне і економічне життя села.

У кожній західноукраїнській області (Волинській, Дрогобицькій, Станіславській, Львівській, Рівенській та Тернопільській) створено на весну 1940 р. два-три десятки дрібних колгоспів із бідняків при невеликій кількості усупільненої землі та тяглової сили. Вони існували не для безпосередньої виробничої діяльності, а для пропаганди колективних методів господарювання на соціалістичних засадах. Як перехідну ланку у підготовці селян до суцільної колективізації, а також реальну допомогу в проведенні весняно-польових робіт, розглядалося сприяння у масовому створенні традиційних форм обробітку землі – супряг. Сусіди, родичі, просто односельці на деякий час об'єднували свої зусилля (безкінні чи однокінні господарства) з метою спільного обробітку землі. Тогочасні партійні інструкції націлювали актив села на максимальне сприяння супрягам. Партійним "оком на селі" виступали спеціальні особи – агроуповноважені. На них покладалася роль організатора робіт зі своєчасного проведення посіву, а також контроль за усією господарською роботою на селі.

Аналіз наукової літератури засвідчує, що створення соціалістичних господарств у Західній Україні відбувалося командно-адміністративними методами. Якщо на перших порах частина сільського соціуму покладала певні надії на радянську владу, то за декілька місяців наступило розчарування. Масові арешти, хвилі депортацій, тотальне беззаконня, ігнорування місцевих традицій відвернули від співпраці з владою загал селянства. Радянська влада, здійснюючи соціалістичну перебудову регіону, дбала виключно про свої інтереси. Якщо на першому етапі – соціалістичні господарства створювалися на базі поміщицьких фільварків та осадницьких колоній, то усупільнення безпосередньо селянської і розданої землі у колгоспи – розкрило справжню суть політики більшовицької партії у західноукраїнському селі. Підготовка до насадження соціалістичної колгоспно-радгоспної моделі господарювання у сільському господарстві супроводжувалася запровадженням непосильних податків і торкнулася основної маси мешканців села [3, с. 11].

З 1940 р. розпочалася втілювати політика негайного наступу на "куркуля". Партійне керівництво дало вказівки, щоб у районах, у яких незадовільно проходила хлібоздача, віддавати під суд куркулів. "Очіма селян" ситуація виглядала наступним чином – польські господарі пішли, а нові хочуть чим скоріше хліб вивезти більше хліба і сировини. Такі селянські міркування розцінювалися як ворожа агітація. Будь-які прояви іншого мислення, окрім того, що подавалися офіційною ідеологією, безпощадно присікалися правоохоронними органами – арешти і виселення на Сибір. Нарівні із "ворогами народу" під репресії потрапляли селяни, котрі не виконували вчасно завдання влади. Все ж, основний удар скеровувався проти заможної частини селянства – конфіскації зерна, продуктів, сировини. Позиція влади стосовно них була однозначною – послідовне економічне і політичне обмеження та знищення [11, с. 120].

Влада у селянах-власниках вбачала ворогів радянського ладу, а сільськогосподарське виробництво розглядала як безкоштовне джерело для розвитку промисловості й оборони країни. Позбавлені засобів виробництва й "загнані" у колгоспи селяни перетворювалися у новітніх кріпаків, повністю залежних від управлінського апарату. Село розглядалося як резерв трудових ресурсів, фінансових надходжень у бюджет, дешевої сільгосппродукції та сировини. Наступ режиму на селянство полягав у вилученні у них грошей, зерна, сировини, мобілізації робочої сили, проведенні суцільної колективізації.

Особливістю західноукраїнського регіону була наявність значної кількості хутірських господарств – біля 30 тис. Під цей критерій підпадали у своїй більшості господарства військових і цивільних осадників, німецьких колоністів, заможних українських, польських, єврейських селян. При відповідній державній підтримці, а не знищенню, маючи відповідну господарську базу та досвід, вони були надзвичайно перспективні для економіки регіону. Соціалістичній перебудові західноукраїнського села перешкодили військові дії Другої світової війни і вторгнення німецької армії в червні 1941 р. на територію СРСР [5].

З відновленням радянської влади у 1944 р. продовжилася колективізація на селі й відразу набрала примусового характеру. Це викликало загальний спротив селянства, підтриманого мережею підпілля ОУН і відділів УПА, що вилилося у значні жертви з обох боків та загальмувало її. Це змусило радянське керівництво відкласти суцільну колективізацію на перспективу. Перші колективні господарства організовувалися при районних центрах із числа колишніх колгоспників та представників сільського активу, які втекли із села під прикриття правоохоронних органів через переслідування з боку ОУН і УПА [4, с. 38].

У західному регіоні України земельні громади були з'єднувальною ланкою у подальшій насильницькій колективізації сільського господарства, вони формувалися в усіх населених пунктах. У статуті земельної громади ("як одній з форм радянської демократії") передбачалися її права та обов'язки. Вони вирішували такі громадсько-господарські функції, як порядок використання угідь загального призначення. Громада мала утримувати в належному стані шляхи, мости, меліоративні споруди тощо. Земельні громади були під контролем місцевих органів влади й пильним наглядом партійного апарату. Їм відведено функцію сумлінного виконавця наказів. Усі інші питання перебирали на себе сільські ради. Вони, на відміну від земельних громад, об'єднували усіх мешканців села, зокрема й тих, котрі не вели власного господарства. Такий перерозподіл влади на селі повністю влаштував командно-адміністративну систему. Хоча сільради мали вільно обиратися місцевим населенням, насправді ці вибори ніколи не були демократичними. Загальний наступ тоталітарного режиму на селянство виявився у насильницькій суцільній колективізації села. Одночасно із політикою підпорядкування собі традиційних об'єднань селян, радянська влада створила нові, через які впроваджувала "соціалістичні перетворення на селі". Чільне місце серед них займали партійні та комсомольські осередки, ініціативні групи зі створення колгоспів [4, с. 42].

Наприкінці 1947 р. партійно-радянські органи, зламавши опір ОУН і УПА, опанували ситуацію та забезпечили підготовку передумов до безпосередньої колективізації західноукраїнського села. Незважаючи на загрозу розкуркулення та депортації, примусова колективізація спричинила

жорсткий опір селянства. Пройшло три роки після встановлення радянської влади у регіоні, а довоєнного рівня колективізації селянських господарств не було досягнуто. У 1948 р. розпочалася суцільна організація колгоспів, що проходила із масовими порушеннями статуту сільськогосподарської артілі та принципу добровільності. Під час насадження соціалістичної моделі господарювання мільйони людей втратили власність, тисячі – життя. Влада ставилася до таких жертв цинічно [4, с. 49].

Виробнича діяльність колгоспів базувалася на роботі бригад, які здійснювали сезонні сільськогосподарські роботи закріпленим за ними реманентом і технікою. Бригади ділилися на ланки, які відповідали за вирощування окремих зернових, овочевих, технічних культур. Спочатку у ланках практикувалася персональна відповідальність за виконану роботу. З 1950 р. почала застосовуватися уніфікована система, яка нехтувала матеріальним стимулюванням. Основними підрозділами колгоспів стали виробничі дільниці, за якими закріплювалися земля, будівлі, техніка, худоба. Незалежно від роботи ланок, діяла "зрівнялівка" у нарахуванні трудоднів та розподілі прибутків. Сільськогосподарська праця в СРСР була втілена у категорію "суспільна форма праці", а тип відносин до неї визначався сукупністю суспільних відносин, передусім – економічних. В офіційній науці склалася традиційна характеристика соціалістичної всезагальної форми праці: праця є суспільною, планомірною і позбавленою експлуатації, тобто вільною, всезагальною і творчою. Таке офіційне тлумачення надзвичайно далеке від істини [1, с. 110].

Одним із аграрних експериментів, стало укрупнення невеликих колективних господарств з метою ефективнішого використання техніки, що охопило новостворені колгоспи регіону. Адміністративний тиск, без урахування економічної доцільності чи думки селянина, став всеохоплюючим. Колгоспники фактично нічого не вирішували, а усе вирішувалося вищими інстанціями – від часу початку сівби – до того, кому бути головою. Сільське господарство підпорядковувалося не економічним законам, а партійним чиновникам. Ідеологізація аграрної політики на селі зумовила масові приписки з метою приховати провали у виконанні планів [4, с. 61].

Таким чином, досліджуваний нами період був заповнений безконечними реконструкціями і реорганізаціями сільського господарства. Аграрні перебудови, ініційовані Другою Річчю Посполитою і радянською тоталітарною системою, проводилися без урахування економічних законів та господарської доцільності. У свою чергу, вони блокувалися тим же адміністративно-управлінським апаратом, який створював ілюзію захисту інтересів "кресов'яків" чи "науково-технічного прогресу" в сільському господарстві. Недоліки в керівництві аграрним сектором економіки регіону призвели до однобічного його розвитку та різноманітних зловживань посадових осіб. У політиці "польської колонізації" та "колгоспного будівництва" мали місце масові порушення законності. Широкого розмаху набуло присвоєння власності державними, партійними, радянськими та господарськими органами.

Усвідомлення цих негативних тенденцій зумовило появу нових поглядів на формування програми аграрного будівництва. Вважаємо, що це дасть змогу наблизитися до більш ефективного прогнозування ситуації у сільському господарстві регіону: аграрна політика держави має передбачати рівні можливості та поєднання різноманітних форм власності на землю і господарювання (індивідуальних, фермерських, колективних, асоціаційних, акціонерних), урахування землеробських традицій українських селян, притаманних тим чи іншим регіонам держави; особливу увагу слід звернути на створення правової бази аграрних реформ. Визначальними повинні стати положення Конституції України про гарантування права власності на землю, яке набувається і реалізується виключно у відповідності із законом, про непорушність права приватної власності, про право кожного на дозволена законом підприємницьку діяльність.

Список використаних джерел

1. Вепрів Р. В. Сільське господарство західних областей України: провідні тенденції та особливості розвитку (1964–1991 рр.): дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Р. В. Вепрів. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – 232 с. 2. Коростіль Н. Ж. Економічна та соціокультурна сфера українського села у Східній Галичині (1919–1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук: спец. 07.00.02 "Всесвітня Україна" / Н. Ж. Коростіль. – Ужгород, 2008. – 20 с. 3. Котовський Р. В. Село західних областей України: соціальні трансформації (вересень 1939 – червень 1941 років): спец. 07.00.01 "Історія України" / Р. В. Котовський. – Переяслав-Хмельницький, 2012. – 21 с. 4. Малярчук О. М. Тоталітаризм проти західноукраїнського села / О. М. Малярчук. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2008. – 228 с. 5. Рибак І. В. Соціальна інфраструктура українського села: зміни, труднощі, проблеми (20-ті – початок 90-х рр. XX ст.) / І. В. Рибак. – К.: Рідний край, 1997. – 166 с. 6. Нечитайло В. Українське селянство: важкий шлях до волі / В. Нечитайло. – Кам'янець-Подільський: Апостроф, 1995. – 192 с. 7. Кривко І. Селянські організації в Україні у першій чверті XX ст. / І. Кривко, С. Лях // Проблеми історії України: факти, судження, пошук. – К.: Ін-тут історії України НАН, 2002. – Вип. 6. – С. 250–255. 8. Малярчук О. Український сільський соціум Галичини міжвоєнної Польщі: стратегії виживання / О. Малярчук, Н. Коростіль // Схід. Аналітично-інформаційний журнал. – Донецьк, 2008. – № 6 (90). – С. 73–79. 9. Пащак Я. Родимий край, село

родиме. Документальний нарис / Я. Пашак. – К.: Веселка, 2001. – 206 с. 10. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / [Стеблій Ф. І., Ісаєвич Я. Д., Масловський В. І. та ін.; під ред. Ю. Ю. Сливки]. – К.: Наук. думка, 1989. – 488 с. 11. Котовський Р. В. Село західних областей України: соціальні трансформації (вересень 1939 – червень 1941 років): дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Р. В. Котовський. – К., 2012. – 236 с.

Лариса Капитан

ФОРМЫ ОРГАНИЗАЦИИ ПРОИЗВОДСТВА И КРЕСТЬЯНСКОГО САМОУПРАВЛЕНИЯ В ЗАПАДНОЙ УКРАИНЕ В ПЕРВОЙ ПОЛОВИНЕ XX В.

В статье охарактеризованы различные виды самоорганизации украинского сельского населения, системы и способы регулирования аграрных отношений, формы организации производства и использования земельных богатств Западной Украины, которые сформировались на протяжении веков.

Ключевые слова: община, сход села, общественные советы, крестьянские комитеты, общие собрания крестьян.

Larisa Kapitan

THE FORMS OF THE PRODUCTION AND RURAL SELF-GOVERNMENT ORGANIZATION IN WESTERN UKRAINE DURING THE FIRST HALF OF THE 20TH CENTURY

The article deals with different types of the Ukrainian rural population self-organization, systems and methods of agrarian relations regulation, forms of the production organization and the land riches employment in Western Ukraine that have developed during a century.

Key words: community, the east of the village, public councils, rural committees, peasants' general meetings.

УДК 94(477) "1945/1953"

Іванна Лучаківська

ЕТНОНАЦІОНАЛЬНІ ЗМІНИ У ЗАХІДНИХ ОБЛАСТЯХ УКРАЇНИ У ПОВОЄННІ РОКИ (1945–1953 РР.)

У статті проаналізовано причини і наслідки значних змін в етнонаціональній структурі населення краю, охарактеризовано та подано політичні та соціально-економічні причини, характер і наслідки для західноукраїнського населення 1945–1953 рр.

Ключові слова: етнонаціональні зміни, західні області України, депортація, радянський режим, національно-визвольна боротьба.

Переміщення цивільного населення на території України, спричинені міжвоєнними поділами та репресіями сталінського тоталітарного режиму, німецькою окупацією, а згодом державним сталінським політичним режимом повоєнних років охопили майже усі верстви населення, особливо її західних областей і відобразилися на розвитку економіки, соціальної та демографічної ситуації української нації. В історичній науці недостатньо зверталася увага на цей комплекс проблем. Поставлений в кон'юнктурні рамки радянської цензури, історичній науці, будучи дотичною до сфери ідеології, доводилося вивчати та оцінювати окреслені події у дозволених межах, тобто, під кутом зору тогочасної ідеології у вигідному їй аспекті. Тому більшість процесів та історичних явищ залишалися спотворено трактованими або зовсім замовчуваними. У той же час ці проблеми вивчалися західними ученими, особливо тими особами, які були очевидцями та учасниками цих подій.

Метою цієї публікації є дослідження етнонаціональних змін на західноукраїнських областях 1945–1953 рр.

Наукова новизна статті полягає в тому, що у публікації зроблено спробу комплексно дослідити етнонаціональні зміни на західноукраїнських землях у повоєнний період. Автором розкрито роль і місце переселенців в економічному, культурному і духовному житті Західної України.

Тема дослідження не була безпосереднім об'єктом історіографії окремі питання з цієї проблематики висвітлені у працях українських істориків, зокрема, В. Сергійчука [11], Б. Лановика [14], С. Ткачова [13] та інших. Окремі аспекти проблеми знайшли відображення у роботах О. Колянчука [8], П. Лавріва, Г. Гончарука [2], В. Вежбенця [19].

Основними джерелами для висвітлення етнонаціональних процесів в західних областях України 1945–1953-х рр. стали архівні матеріали, зокрема, ЦДАГО України. У архівних документах